

Tietokirja nostaa esiin yliluonnolliset sotakokemukset

Ossi Korpi
Turun yliopisto

Satumaarit Myllyniemi 2021. *Yliluonnollinen sota 1939–1945*. Helsinki, SKS Kirjat, 227 s.

Yliluonnollisiksi ymmärretyt kokemukset ovat olleet lisääntyneen tutkimuksen kohteena Suomessa viime vuosina. Aihetta on käsitelty muun muassa Jeena Ranckenin väitöskirjassa *Yliluonnollinen kokemus* (2017) sekä Mieli ja toinen -hankkeen (2013–2016) pohjalta syntyneessä *Mielen rajoilla* -artikkelikokoelmassa (2017). Jälkimmäisessä käytetään termiä ”kumma” kuvaamaan arkitodellisuuden ylittäviä kokemuksia. Uutta näkökulmaa tähän teemaan tarjoaa antropologi Satumaarit Myllyniemen teos *Yliluonnollinen sota 1939–1945*, joka käsittelee suomalaisten sodanaikaisia ja sodan enteiksi tulkittuja yliluonnollisia kokemuksia.

Myllyniemen kirja nojaa aikalaiskokijoiden muistoihin, jotka hän on seulonut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoista. Vaikka mukana on joitain aikanaan suhteellisen tuoreeltaan talletettuja muistoja, on valtaosa kerätty 1960-luvun taitteessa tai 1970-luvulla. Tapahtumia on siis voitu muistella ja kertoa jopa vuosikymmenten ajan ennen kuin ne ovat saaneet pysyvämman muotonsa arkistoon talletetuissa haastatteluissa tai kirjoituksissa. Tämä on epäilemättä vaikuttanut niiden sisältöön. Myllyniemen sanoin ”timanteiksi hioutuneet” muistot ovat muuttuneet kokemuksista kertomuksiksi (s. 11).

Yliluonnollinen sota 1939–1945 sijoittuu aikaan ennen Suomen laajamittaista kaupungistumista, jolloin vanha kansanusko vaikutti vielä ihmisten tapaan tulkita kokemuksiaan. Myllyniemi esittää, että nimenomaan toinen maailmansota muodostaisi ”rajan vanhan ja modernin Suomen välille” (s. 19). Kansanuskoa tutkinut Lauri Honko (1972) on todennut, että supranormaalit kokemukset ja etenkin enteiksi mielletyt tapaukset saavat merkityksensä tyypillisesti vasta ajan kuluessa. Tämä on nähtävillä monissa Myllyniemen kirjan kertomuksissa. Kirjassa sodan ja evakkomatkojen enteiksi on jälkikäteen mielletty esimerkiksi erilaisia poikkeuksellisia luonnonilmiöitä. Honko on myös osoittanut yliluonnollista koskevien kokemukset kertomusten eli memoraattien muotoutuvat usein oman sosiaalisen ryhmän piirissä. Näin kokemuksen tulkinta voidaan kiinnittää vallitsevaan perinteeseen. *Yliluonnollisessa sodassa* kokemuksia tulkitaan niin kristinuskon kuin kansanuskonkin antamin eväin. Esimerkiksi talojen kerrotaan säästyneen palamiselta Lapin sodassa sekä taikakeinojen että seurojen pidon seurauksena.

Kirja jakaantuu kahteen osaan. Ensin yliluonnollisia kokemuksia käydään läpi tarinallisessa osiossa, jossa kertomuksia nivotaan kronologisesti sotatapahtumiin. Tämän jälkeen seuraa suurimman osan kirjasta käsittävä osio, joka koostuu yksinomaan arkistoaineistoon nojaavista kertomuksista yleiskielistettyinä. Lisäksi kirjan alussa ja lopussa Myllyniemi avaa omia lähtökohtiaan, esittelee aiempaa tutkimusta sekä esittää näkemyksiään yliluonnollisten sotakokemusten merkityksestä ja syistä. Teoksessa esiteltyjen kertomusten kytkeminen tutkimukseen kontekstiin jää kuitenkin lopulta suhteellisen pieneen rooliin. *Yliluonnollinen sota 1939–1945* onkin ennen kaikkea yleistajuinen tietokirja, joka nostaa kummia kotirintamalla ja sodassa kokeneiden henkilökohtaiset kokemukset keskiöön. Myllyniemi työstää aiheesta parhailaan myös väitöskirjaa.

Tarinallisessa ”Sodan mystiset vaiheet” -osiossa yliluonnollisia kokemuksia käsitellään aikajärjestyksessä. Suhdetta venäläisiin pohjustetaan pitkän vihan ja isonvihan ajoille sijoittuvilla vainolaistarinoina. Talvi- ja jatkosotaan liittyviä yliluonnollisia kokemuksia käsitellään yhdessä sodan vaiheiden kanssa. Lähestyvä sodan uhka ja sotien eteneminen näkyivät ihmisten kokemusmaailmassa eri tavoin riippuen heidän olosuhteistaan. Rintamalla on Myllyniemen mukaan kerrottu nähdyn esimerkiksi kuolleista noussut venäläinen sotilas sekä eksynyttä partiota johdattanut mystinen valo. Historiallisten tapahtumien ja arkistoaineistoihin pohjautuvien muistojen sekaan nivotaan myös muun muassa Mannerheimin päiväkäskyjä. Vetävästi kirjoitettu teksti saa näin ajoittain paatoksellisia sävyjä: ”Talvisodan henki syttyi. Moni tunsu korkeampien voimien olevan Suomen puolella. Sotaan oli oikeutus. Vuosisatainen vihollinen hyökkäsi, ja jokaisen oli oltava valmis täyttämään velvollisuutensa aina kuolemaan asti taistelussa kodin uskonnon ja isänmaan puolesta.” (s. 34) Myllyniemi vaikuttaa hahmottelevan eräänlaista synteesiä suomalaisesta kokemusmaailmasta sodan pyörteissä. Lähestymistapa on vääjäämättä yksinkertaistava. Kirja toimii kuitenkin tältä osin tiiviinä kertauksena sotavuosien etenemisestä ja johdatuksena niiden tuottamiin yliluonnollisiin kokemuksiin.

Kirjan ”Omaääniset muistot” -osion teemoitellut muistelut ovat puolestaan lyhyitä, useimmiten minämuotoisia kertomuksia, joista on mainittu tapahtuma-aika ja -paikka. Ne on jaoteltu kuvaavien otsakkeiden kuten ”kummat äänet” tai ”varjelus estää onnettomuuden tai kuoleman” alle. Esittämistapa tuo mieleen suomalaisia uskomustarinoita koonneen *Myytillisiä tarinoita* -teoksen, jonka SKS julkaisi pari vuotta sotien jälkeen. Kirjan tässä osiossa esitellään runsaasti enteitä sotien syttymisistä ja niihin liittyvistä tapahtumista. Toisen laajemman kokonaisuuden muodostavat erilaiset ennakkoaavistukset ja -aistimukset omasta tai läheisen kohtalosta. Alati läsnä ollut kuoleman läheisyys näkyy kirjan kertomuksissa esimerkiksi täpärästi hengen pelas-

tavina selittämättöminä tunteina ja läheisen kaatumisen hetkellä nähtyinä ilmestyksinä. Muistoista on poistettu tunnisteellisia tietoja aiheen arkaluonteisuuden vuoksi. Kunkin kertomuksen arkistotunnus löytyy kuitenkin kirjan lopusta, joten aiheesta kiinnostuneen tutkijan on mahdollista löytää alkuperäisaineiston äärelle.

Sotahistoria on pysynyt suosittuna kirjojen aiheena Suomessa vuosikymmenten ajan. Myllyniemi pystyy kuitenkin luotaamaan arkistoista sodan tuntemattomampia, kokemuksellisia puolia. Näkökulma on vahvasti sodan inhimillisessä tasossa. Myllyniemi itse toteaa pitävänsä tärkeänä, että ”ihmiset tulisivat kuulluiksi ja [yliluonnollista koskevat] muistot jaetuksi rinta rottingilla” (s. 206). Kirja onnistuukin antamaan äänen tavallisille ihmisille, jotka ovat vaikeassa tilanteessa kokeneet kummia. Parhaimmillaan teos sitoo elävästi yhteen sodan ruohonjuuritason realiteetteja ja yksilöllisiä yliluonnollisia kokemuksia. Välillä liikutaan kuitenkin mytologisoinnin puolelle, esimerkiksi kuvailtaessa sota-ajan Suomea, jossa ”on läsnä metsäkansan juureva suhde isänmaahan [--] ja maanläheinen elämäntapa, jossa on ripaus taikuutta ja ääretömästi viisautta” (s. 11). Kesken kirjan muuttuva esitystapa tekee siitä myös jokseenkin epäyhtenäisen. Kattavamman teoksen puitteissa kirjan esittelemiä muistoja olisi voinut peilata laajemmin tutkimustietoa vasten. Nyt esimerkiksi sota-ajan yliluonnollisia kokemuksia käsittelevä kansainvälinen tutkimus jää lähinnä mainintojen tasolle. Tällaisenaan *Yliluonnollinen sota 1939–1945* on joka tapauksessa helposti lähestyttävä yleiskatsaus suomalaisten yliluonnollisiin kokemuksiin sodan poikkeusoloissa.

Kirjallisuus

Honkasalo, Marja-Liisa & Kaarina Koski

2017 (toim.) *Mielen rajoilla. Arjen kummat kokemukset*. Helsinki: SKS.

Honko, Lauri

1972 *Uskontotieteen näkökulmia*. Porvoo & Helsinki: WSOY.

Rancken, Jeena

2017 *Yliluonnollinen kokemus. Tulkinta, merkitys ja vaikutus*. Tampere: Vastapaino.

Simonsuuri, Lauri

1947 (toim.) *Myytillisiä tarinoita*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.